

Милана Љубичић
Универзитет у Београду
Филозофски факултет

УДК: 343.9-053.6:316.624
Прегледни рад
Примљен: 23. 4. 2012.

ПОРОДИЦА И ДЕЛИНКВЕНЦИЈА: АНАЛИЗА УЏБЕНИЧКЕ ГРАЂЕ О УТИЦАЈУ ПОРОДИЦЕ НА МАЛОЉЕТНИЧКО ПРЕСТУПНИШТВО

У овом истраживању се бавимо анализом историје о узроцима криминалиитета, са посебним освртом на мјесто које заузима породица у етиологији малољетничке делинквенције. Намјера нам је била да помоћу изв. мјешовите анализе садржаја уџбеника из криминологије утврдимо теме о узроцима криминалиитета, а по том и типичне породичне одлике које малољетнике гурају у делинквенцију. С друге стране, као посебно важна, наметнула се потреба да у лонгитудиналној истраживачкој размотримо утицај идеја једних аутора уџбеника на њихове следбенике. Анализом смо обухватили 22 уџбеника објављена у периоду од 1945-2010. на простору бивше СФРЈ и република насталих њеним распадом. Анализа је показала да се у значајном броју уџбеника проналази истовјетна шема етиолошких фактора, у чему се може видјети посредан међуутицај аутора, као и да се породици, када је ријеч о узроцима малољетничке делинквенције, припада посебно мјесто. Породица делинквенција к њој, независно од назива под којима је препознатљива, тојово без изузетка носи друштвено неприхватљива „деградирани“ обиљежја. Ови налази оштравају читав низ питања, која су везана како за неке аспекте научне фундираности историје етиологије (нпр. објективности и проверљивости), тако и за импликације које презентована „научна слика“ има на практични ангажман стручњака у чијој су професији сазнања из криминологије неопходна.

Кључне ријечи: уџбеници, криминологија, анализа садржаја, делинквенција

Увод

Кад се у домаћим стручним текстовима говори о породици, она се по правилу дефинише као примарна група, коју одликују блиски односи, и која к томе има и бројне обавезе наспрам свога потомства. Породица је виђена и као историјски промјенљива друштвена група, за коју већи број аутора тврди да има нека универзална обиљежја. Она треба да обезбједи материјалне и друге «објективне услове живота» (Јашовић, 1978: 219), као и да се бави васпитањем и социјализацијом младих. Заправо, сама социјализација се сматра примарним задатком породице (Младеновић, 1995), док су сви остали од другоразредног значаја. Њен је

уплив стога суштински: у знатној мјери одређује интелектуално и друштвено-морално понашање потомства (исто, 1978:219). Ипак, побројане функције не могу испунити све породице, већ само оне које су складне и хармоничне (Јашовић, 1978, Младеновић, 1995). Другачије породице (најчешће оне, структурално разорене и дезорганизоване) таквих капацитета немају, те стога врше „девијантан притисак“ (Јашовић, 1978:219) на младе. Коначно, када је ријеч о теми којом се у овом тексту бавимо, а то је слика о етиологији делинквенције малољетника у домаћој кримиолошкој науци, с правом влада опште увјерење да се објашњење преступничког понашања младих не може ни замислити „без сагледавања негативних услова и утицаја ...породичне групе“ (исто,1978:219).

1. Породица и делинквенција - нова/стара тема у науци

Тешко је одредити од када датира схватање да је породица повезана са беспризорним понашањем младих, као што је уосталом немогуће препознати и родоначелника ове идеје. Ипак, без сваке је сумње да су схватања да породица може имати рђав утицај на понашање свог потомства, постојала и прије утемељења «криминолошких наука» (исто, 1978). Будући да такве ставове не можемо просторно и временски лоцирати, остаје нам да се ослонимо на нешто објективније изворе-научна гледишта о етиологији друштвено неприхватљивог понашања младих.

Сасвим је јасно да је породици и у првим научним теоријама о криминалитету дато посебно мјесто. Тард тако казује да средина, а нарочито породица коју одликује небрига за потомство и материјална оскудица, условљава асоцијално понашање младих (Игњатовић, 2010).

Посебно је важно нагласити да су од првих истраживања, која су описала породичне прилике у којима цвијета криминалитет, оставила значајног трага и на научну теорију и на (кривично-правну) праксу свога доба. Дугал (Dugal) (1877) је тако на примјеру породице Џук (Juke) из Њу Јорка доказао да су сиромаштво и ванбрачност, што посљедично доводи до занемаривања потомства, најзаслужнији за дугу криминалну историју ове породице. Коначно, аутор наводи да је ова изузетно витална, и мора се рећи-многобројна породица, изњедрила 140 криминалаца, од којих су седморица били убице, док се њих 100 бавило проституцијом. Слични налази стоје и за породицу Каликак чију је породичну историју истраживао Годар (Goddard) (Пешић, Јанковић, 1988). Уочио да је родоначелник ове породице из брака са једном конобарицом имао велики број потомака. Од 480, 143 су била слабоумна, 36 полно ненормална, а само мањи број њих је био склон криминалу. С друге стране, када се оженио «са једном поштенем девојком» (исто, 1988), изродио је 496 потомака од којих ни један није био девијантан!

Што се наших простора тиче, на овом мјести ваља поменути Веснића (1890), који износи интересантне идеје о етиологији делинквентног понашања младих крајем 19-ог вијека, те Јелића (1934) који се овом темама бавио нешто касније. Обојица су уживала велики углед у научној и стручној јавности свога доба. К томе, показале се да се њихови ставови о етиологији криминалитета младих иду руку под руку са свјетском научном мишљу. Веснић (1890) на примјер истиче да главну улогу у настанку делинквентног понашања младих имају родитељи, који без сумње спадају и сами у категорију беспризорних. Малољетни осуђеници се, каже он „...рекрутују из ванбрачне и напуштене деце. Они су потомци сродника, или још чешће они имају да заблаговоре на свој живот непознатим очевима и добијају га од својих скрофулозних, грбавих, хистеричних, проституисаних или лудих матера“ (исто, 1890: 186-187). Ипак, и поред завидног породично-патиолошког херeditета, Веснић цијени да је могуће, а нарочито-потребно, радити на ресоцијализацији ове заблудјеле омладине. Тај задатак да се млади «избаве, отму од кужног и развратног утицаја који над њима врши њихова пороку одата породица и околина, да њихову тек напупелу и свежу душу уклонима с рђавог земљишта, на коме би из ње изашао само коров и паразит » (исто, 1890: 212), треба да врши сама држава.

Као и Веснић (1890) на којег се позива, и Јелић (1934) сматра да су узроци настанка злочиначке војске малољетника мултикаузални. Међу њима кључну улогу игра наравно-породица. За разлику од претходника, Јелић указује да дегенерисане, изопачене породице могу бити све, независно од материјалног стања. Заправо, све породице из који се „рекрутује злочиначка војска малолетника“, дијеле једну заједничку карактеристику-све су оне савремене . У оваквим породицама мањка рођачке блискости, а дјеца су остављена без одгоја и образовања. Она се стога одају скитњи, просјачењу, крађи и другим недопуштеним радњама, па се зато брзо искваре и постану злочинци јер се „за младу душу лепи све а онајпре рђави примери“ (исто, 1934: 42). Јелић се такође бави и питањем ресоцијализације младих преступника, и указује какав негативан значај има како стигма наспрам њих у социјалној средини у којој живе, тако и њихова девијантна породица. Забринут због „народне будућности“ (исто, 1934: 41), коју у питање доводи израћање и изметање младих, сматра да је задатак друштва да се свако „дете...очува и животно оспособи...подигне на један виши ступањ просвјећености и делатности, како би од свих наших малишана направили способне социјалне и јавне раднике који ће својим радом не само очувати него и увећати народну имовину и народно благостање“.

Теоријска мисао о етиологији криминалитета у двадесетом вијеку слиједи готово идентичну нит, барем када је ријеч о утицају породице на криминалитет младих. Иако се чини се да се у оквиру ових теоријских концепата, старе идеје

сагледавају у унеколико различитом хипотетичком оквиру, оне суштински не одступају од 19-овијековних. Тако на примјер Шо (Show) (1923) породице малољетних преступника сматра дезорганизованим. Ријеч је о сиромашним, по правилу мигрантским породицама, које живе у сасвим одређеним дијеловима града. У њима нема љубави, родитељске бриге и надзора над дјецом. И непикосновени ауторитети свога доба у области криминалитета младих, Глукови (Glueck) (1962) и Шелдонови (Scheldon) (исто, 2010) су, између осталог, указали и на узрочни утицај породичне дисфункционалности. У најопштијем, ове породице излазиле ван оквира прописане нормалности свога доба. Ријеч је о породицама у којима мањка љубави, пажње, разумијевања, стабилности и осјећања за моралне вриједности. Родитељи представљају неадекватне узоре, а мајке су при том најчешће и-запослене.

Хентинг (1959), један од посебно уважаваних страних криминолога на нашим просторима, посебну пажњу посвећује експлорацији оних „неслагања која могу да доведу до преступништва“ (исто, 1959: 275). Примјећује да оваква породица не мора бити структурално окрњена, али је зато нужно поремећена и онеспособљена усљед брачног неслагања. «Оваква породица не може вршити функцију мира и одржања живота» (исто, 1959: 276), што у великој мјери унесрећује супружнике, али у много већој мјери њихову дјецу. Узроци криза у браку се по Хентигу могу подјелити на: несрећу, напуштање, неиздржавање и комбинације које обухватају раставу, а њихови извори леже у: менталним недостатцима, џангризавости, породичној нетрепеливости, неконтролисаној нарави, као и великој разлици у годинама између супружника, економској депривацији, алкохолизму (оца), васпитном неуспјеху, ванбрачности и величини и структури породице.

И англосаксонским криминолошким уџбеницима који су објављени са краја 20-ог, и почетком 21. вијека истиче се да је породица битан етиолошки фактор у настанку делинквенције младих (види: Љубичић, 2011). Заправо, одреда, породице малољетних делинквентна су виђене као структурално непотпуне, сиромашне, а њихови родитељи су препознати (сада!) као незапослени, необразовани, најчешће зависни од психоактивних супстанци, и коначно: неадекватни у својим родитељским улогама. Они недовољно надзиру своју дјецу, сувише су строги, или су пак преблаги према њима, не пружају довољно подршке нити сигурности ((Бартол (Bartol), Бартол, 2005; Касел (Casel), Бернстајн (Bernstein), 2007). Потомство у делинквенцију гура недостатак родитељске бриге и подршке дједи, изостанак породичне кохезије и насиље (види: Финли (Finley), 2007).

Из овог кратког приказа научних идеја о породици као етиолошком фактору криминалитета, могли бисмо закључити да се као ризична за настанак и раз-

вој преступништва младих крије породица која је препозната као дисфункционална, дезорганизована, девијантна. К томе, чини се да се побројани породични типови међусобно не разликују већ да је ријеч о једном једином-оном који одступа од просјечне породичне скупине.

2. Методолошки дио: Опис проблема и циљеви истраживања

Савремена криминолошка мисао је, нарочито када је ријеч о етиологији криминалитета, веома богата. Ипак, чини се да се на просторима република насталих распадом СФРЈ, размишљање о узроцима криминалитета и данас креће у оквирима који су постојали 60-тих година двадесетог вијека. Гледано из другачије перспективе, овакво стање би могло значити да се криминалитет малољетника може адекватно објаснити из такве перспективе, с једне стране. С друге, нешто песимистичније-инсистирање на постојећем етиолошком кључу говори о стагнацији идеја. Без намјере да се приклањамо било једном било другом гледишту, анализи смо подвргли уџбеничку грађу о породици, која се сматра једним од битних чиниоца малољетничке делинквенције.

Основни циљ од којег смо у овом истраживању пошли се на почетку сводио на анализу описа или типичних слика/тема о породицама малољетних преступника. Доцније, анализа је унеколико проширена и од чисто дескриптивне, попримила је и неке, условно назване, каузалне интенције. Наиме, увид у основну грађу је показао да би било оправдано бавити се и посредном анализом утицаја који су претходници имали на потоње ауторе. Један од начина да се такав утицај мапира се састојао у праћењу цитираности, с једне стране, те анализи ставова аутора обухваћених уџбеника о етиолошким чиниоцима криминалитета, и евентуално присутној критици постојећих идеја, с друге.

2.1. Предмет истраживања и основне јединице анализе

Анализом смо обухватили све доступне уџбенике из области криминологије који су уведени у узајамну библиографско-каталожку базу података виртуелне библиотеке Р. Србије (COBISS), а који су објављивани након 2. свјетског рата на простору бивше СФРЈ, до почетка деведесетих, те СРЈ, државне заједнице СиЦГ, односно Р. Србије, БиХ, Р. Македоније и Р. Хрватске, закључно са 2010. годином.

Како бисмо се ограничили на уџбенике из сасвим одређене области, базу смо претраживали помоћу кључне ријечи-криминологија, будући да проучавање етиологије криминалитета спада у домен ове науке. Оваква претрага нас је упутила на укупно 44 уџбеника, 1 скрипту (за правнике) и 19 стручних монографија, од којих су неке од стране самих аутора препознате као уџбеници, те смо их накнадно укључили у анализу. Поред неисцрпне класификације дјела, показало се да бројни уџбеници имају више издања (неки чак и 10). Тиме се отво-

рило питање да ли консултујемо свако издање, или пак да се ограничимо на поједина. Одлучили смо се за другу опцију, са идејом да анализирамо први објављени уџбеник сваког од аутора. Такав приступ нам је требао омогућити да учимо евентуални утицај претходно написаног на идеје потоњих аутора. Такође, како бисмо учинили анализу обимнијом, и потенцијално плоднијом, њоме смо обухватили и два друга издања уџбеника, будући да се аутори у претходном нису бавили разматрањем повезаности породице и делинквенције. Тако је коначном анализом 18 уџбеника, једна скрипта из криминологије (намјењена правницима) и једна монографска публикација коју аутор такође сврстава у уџбеничку грађу.

За основне јединице анализе смо узели тему (типологије) о етиологији криминалитета, те категорије: породица малољетних делинквената и њене одлике. У истраживачком поступку смо користили мјешовити приступ тј. квантитативну и квалитативну анализу садржаја. Сама анализа је спровођена у неколико корака: од утврђивања карактеристичних модалитета типологија о узроцима криминалитета и о породицама малољетних делинквената, чему је претходило детаљно исчитавање уџбеничке грађе, до каузалне анализе. У првој фази смо препознавали и пребројавали карактеристике које се приписују узорцима криминалитета младих, са посебним освртом на одлике њихових породица и родитеља, те фреквентност цитираности домаћих и страних аутора из области криминологије међу ауторима уџбеника. У другој фази истраживања смо се бавили квалитативном анализом типичних слика о етиологији, о породици и родитељима малољетних делинквената, те утицајем које су идеја појединих аутора имале на потоње писце уџбеника.

2.2. Хипотезе

Анализа је претходило неколико хипотеза:

- првенствено, слика о породици малољетних делинквената у уџбеницима се своди на друштвено непожељну. Ријеч је о, у најопштијем о маргинализованим породицама-сиромашним, мигрантским, структурално непотпуним, ванбрачним;
- потом, посебан акценат је стављен на личности родитеља делинквената и њихову компетентност у родитељским и брачним улогама. По правилу, различити аутори родитељима приписују сасвим одређене социодемографске одлике и личне склоности. Родитељи су разведени, незапослени, ниско образовани, у најопштијем склони девијантном понашању (криминалитету и конзумирању алкохола). (Ван)брачна заједница родитеља је високо конфликтна, уколико међусобно контактирају. За дјецу су незаинтересовани, емоционално хладни према њима. К томе, родитељи неадекватно надзиру и контролишу своје потомство;

- по правилу, породице које излазе ван овог контекста (читај: које слове за нормалне!) се не помињу као ризичне за настанак делинквенције;
- коначно, идеје о улози породице у етиологији малољетничком преступништва имају своје исходиште у уџбеницима који су међу првима објављени, а који представљају неку врсту базе на коју се потоњи аутори учестало враћају.

То би за резултат могло имати стагнацију потенцијално плодних идеја о утицају породичних прилика на малољетничку делинквенцију без отварања могућности да се усвоје и неки другачији (можда критички!) концепти.

3. Резултати анализе

Анализом смо обухватили уџбенике из области криминологије који су настали у периоду од Другог свјетског рата до данашњих дана на просторима бивше СФРЈ и република које су настале њеним распадом. Највећи број нама доступних уџбеника је, разумљиво, објављен у бившој СР Србији, односно садашњој Р. Србији (укупно 8 или 40%), пет их је објављено у Загребу (25%), у Лубљани и Сарајеву по два, док је у Бања Луци, Скопљу, у Никшићу и Титограду објављен по један уџбеник из ове области. Интересантан је податак да је, иако је посматрани период прије распада СФРЈ обухватио значајно дуже раздобље (од безмало пола вијека), у односу на онај у коме су формиране нове републике настале распадом претходне државе, број објављених уџбеника идентичан. Наиме, од укупног броја од 20 уџбеника који су анализирани, 10 је објављено до 1991, а 10 од 1991-2010. године (Табела 1.). И без упуштања у дубљу анализу, јасно је да криминологија налази своје мјесто у систему високошколског образовања у већој мјери у посљедњих 20 година, него у периоду који је претходио. О разлозима таквог стања можемо размишљати на хипотетичкој равни. Једна од хипотеза је да прије распада СФРЈ криминологија није заузимала високо мјесто у систему наука, јер се сматрало да ће у развијеном социјалистичком друштву у једном тренутку нестати потребе за њом. Криминологија готово да није била предавана на друштвеним факултетима. На њима је, мјесто ове науке, примат имала Социјална патологија, која се бавила и питањима малољетничке делинквенције. Имајући потоње у виду, стиче утисак да развој криминологије иде, не само руку под руку са одбацивањем социјалне патологије као научне дисциплине, и/или афирмисањем посебних дисциплина које се баве предметом изучавања које се поклапа са овом науком. На њен развој, можемо даље хипотезирати, у значајној мјери утиче и промјена друштвеног уређења и његове тековине.

Табела 1. Наслови уџбеника чија је предметна одредница криминологија

Наслов	Криминологија	Основи криминологије	Елементарна криминологија	Увод у криминологију	Криминологија и социјална патологија	Криминологија мал. преступништва	Укупно
ф	12	1	1	2	3	1	20
%	60	5	5	10	15	5	100

Бавећи се садржајем уџбеничке грађе, пажњу смо обратили на типологије узрока криминалитета. Први корак се састојао у томе да издвојимо све побројане етиолошке факторе, потом да их класификујемо у уже категорије-теме и посматрамо кроз временске интервале. Показало се тако да неки од аутора не дају исцрпну класификацију узрока криминалитета. Умјесто тога, они нуде читав низ фактора. Овакву, условно названу дисперзију, смо учили код тројице аутора, од којих један чак наводи да се и онима узроцима криминалитета које смо препознали као прекобројне и несистематизоване, могу додати још понеки. Друга двојица аутора наводе 9, односно 10 фактора општих фактора, које смо такође узели за дисперзивне, и коначно, међусобно недовољно искључујуће. Тако на примјер Шепаровић (1987) пише да на криминалитет утичу поред универзалних (општа свјетска нестабилност, угроженост моралних и етичких вриједности, девијације у формирању друштвено прихватљивог погледа на свијет), соматски и психолошки фактори (наслијеђе, пол, доб, интелигенција, карактер, емоционалност, самосвијест, глад за доживљајем, немир и опћа неорганизована хиперактивност...), а потом и фактори средине: породичне, школске и професионалне. Криминалитет узрокује и начин забављања и економски чиниоци као и они које је овај аутор подвео под: разне! Међу њих су сврстани и рат и посљератно стање, друштвена дезорганизација, однос према власти, алкохолизам и наркоманија, проституција, сукоб култура. Сличну, условно названу типолошку збирку налазимо и код Деренчиновића и Гетош (2008). На примјер, Деренчиновић и Гетош (2008) помињу укупно десет фактора који су таксативно набројани и чији се међусобни утицај не искључује. Наводи се тако да криминалитет узрокују: економске прилике, урбанизација и миграција, као уосталом и раст становништва, цивилизација као таква. На исти утиче и државна управа и рат, али и биолошки чиниоци. С друге стране, Николић (2000) у својој Криминологији и социјалној патологији овом питању уопште не посвећује пажњу, већ када је ријеч о малољетничкој делинквенцији, постулира примарни значај социјализације и њених актера (породица, школа, вршњаци).

Код осталих аутора (Маклецов, 1947; Милутиновић, 1969; Јашовић, 1978; Купчевић, 1982; Игњатовић, 1992; Перовић, 1993; Константиновић Вилић, Николић Ристановић, 2003; Мешко, 2004; Арнадуовски, 2007; Марковић, 2007) је могуће издвојити сасвим одређене факторе, који су најчешће сврстани у дихотомну типологију. Ријеч је о подјели на: 1) посредне услове и непосредне узроке криминалитета, и на 2) егзогене и ендogene услове које је такође могуће подјелити на сијасет других. Треба примјетити да међу непосредне узроке криминалитета спада и породица као микрогрупни фактор, уз: сиромаштво, богатство, неадекватан образовни и васпитни систем, неједнакост и друштвени статус родитеља који доводи до великих социјалних разлика. Криминалитет узрокују и: осјећање неправде и неуклопљеност у друштвени систем, неуспјех у образовању и васпитању, слабе могућности запослења или неадекватно запослење, неадекватно професионално формирање, преко-мјерно уживање алкохола и «дрогирање» (Милутиновић, 1969). Средства масовне комуникације испуњена негативним садржајем, уз културну заосталост и конфликти који из ње слиједе, као и вриједности и норме које су супростављене опште прихваћеним вриједностима и нормама, примитивна схватања и обичаје, те утицај улице и делинквентне групе.

У оквиру ове налази и подјела на: посебне и опште друштвене услове човјечанства. Док се општи односе на услове живота човјечанства (и у капитализму и у социјализму), посебни се тичу класне, слојне, професионалне, расне, националне и религијске припадности. Такође, посебне услове диктира и професија, мјесто становања и сама породица. Коначно и лични (ендогени) услови могу бити општи и посебни, чиме је ова типологија додатно разуђена.

Код већине ових аутора уочава се идентична класификација етиолошких фактора. Заправо, генеза дихотомне класификације која укључује посредне и непосредне услове може се пронаћи у једном од првих уџбеника криминологије с краја 60-тих година 20.вијека (Милутиновић, 1969). Додатно, ваља указати да се овај аутор када је ријеч о етиологије, готово искључиво позива на Хентига (1959) и његову подјелу.

Коначно, када смо све етиолошке факторе за потребе анализе садржаја свели на микросоцијалне, у које смо убројали породицу, школу и сусједство, макросоцијалне (шири друштвени контекст) и личне чиниоце (био-психолошке), показало се да половина аутора криминалитет објашњава све трима групама фактора. Искључиво социјалне истиче друга половина, од чега се само два залажу искључиво за микросоцијалне факторе. Додатна анализа је показала да је у различитим временским раздобљима домаћа криминологија предност давала различитих факторима, као и да су уочене разлике у статистичком смислу значајне ($\chi^2=29.875$, $C=0.774$, $p=0.039$). До средине 70-тих

година 20-вијека префериране су условно назване личне етиолошке теме, док се пред крај 20-ог вијека, па до данашњих дана пажња посвећује како овим, тако и микро и мако социјалним чиниоцима. Свакако, ваља додати да потоњи тренд не одскаче од преференција у савременој криминолошкој мисли која предност даје интергративном приступу (Агњу, (Agnew), 2005).

Будући да смо за основну јединицу анализе узели породицу, занимало нас је какво је њено мјесто у етиолошким класификацијама (Табела 2.). Првенствено, ваљало је утврдити да ли је породица издвојена као посебан чинилац, и уколико јесте, у коју је категорију (микро или макросоцијални фактор) сврстана. Показало се тако да нешто мање од половине аутора породицу сматра микрогрупним непосредним фактором. Подједнак број њих породицу не издваја као посебан чиниоц криминалитета. Двојица је дефинишу као посебни, а готово једна четвртина је сматра срединским фактором. Интересантан је налаз који говори у прилог раније истакнутом посебном утицају Милутиновића. Наиме, управо овај аутор у свом уџбенику с краја 60-тих породицу сврстава међу непосредне (микрогрупе) факторе. Идентичну дефиницију породице проналазимо и код једног броја његових сљедбеника.

Табела 2. Улога породице као етиолошког фактора

Породица је	ф	%
микрогрупни непосредни фактор	7	35
посебни фактор	2	10
фактор средине	4	20
није посебно класификована	7	35
Укупно	20	100

Поред тога, занимала нас које одлике породици малољетних делинквената приписују аутори уџбеника. Стога смо анализирали атрибуте који се везују за породице малољетних преступника (Табела 3.). У најопштијем, издвојила су се два битно различита налаза, од којих први указује да типичних породица нема, и други, који исте сврстава у ред најблаже речено- девијантних. Нема сумње да се већина аутора уџбеника (њих 65%) слаже не само да је породица значајан етиолошки фактор криминалитета, већ и да се као типична, јасно да препознати. Као типичне препознали су: деградиране и/или дефицијенте, лоше, негативне и дефицијентне, поремећене и социјализацијски немоћне породице. Насупрот њима стоје: добре, стабилне и нормалне породице.

**Табела 3. Атрибути помоћу којих се описују породице
малољетних делинквената**

Породица малољетног делинквента је	f	%
лоша	1	5
поремећена	1	5
деградирана и/или дефицијентна	10	50
социјализацијски немоћна	1	5
нема посебног типа	7	35
Укупно	20	100

Ево шта их одликује. Деградиране или разорене су лишене позитивног утицаја, позитивног и моралног васпитања, позитивних навика и скромности. Ове породице су оптерећене тешким материјалним условима алкохолизмом (очева), проституцијом (мајки), неслагањем, напуштањем, авантуризмима, породичним кварењем, конфликтима, драмама, породичним кризама. Родитељи немају васпитних капацитета, већ кваре своју дјецу и чине грешке у васпитању. Низак је ниво моралне свијести чланова, а процес социјалне адаптације најмлађих чланова је угрожен. Однос породице према дјечи је хладан и одбојан (Купчевић, 1982:188).

Лоше породице прати нерад, проституција и алкохолизам родитеља, те посљедично и делинквенција потомака. Поремећена или разбијена породица је она у којој су дјеца лишена родитељског његовања (у чему мајка преузима примарну улогу, јер је то и њена најзначајнија улога као жене), у којој се заостављају дјечје потребе, а слободно вријеме није испуњено корисним садржајем. Такође, породице постају поремећене онда када у брак уђе трећа особа (види: Пешић, 1981, Перовић, 1993). Социјализацијски немоћне су оне породице у којима недостаје позитивних емоционалних односа, и досљедности у васпитним поступцима, што је и надаље основна претпоставка у изграђивању одређеног погледа на свијет и на вриједносне оријентације дјече и омладине.

Из наведеног се даде јасно уочити да су атрибути приписивани с обзиром на: одлике социјализације/васпитања, материјално стање, психопатологију родитеља, породичну функционалност, као и на (не)прихватање друштвених норми каква је нпр. радна етика. Даља анализа је показала да су вриједносно обојени описи породице учесталији у поређењу са онима који су мање-више неутрални, с једне стране. С друге, пронашли смо да се у посматраном временском одсјечку, у уџбеницима криминологије породица малољетних делинквената перципирала на значајно различит начин ($\chi^2=72.262$, $p=0.049$, $C=0.885$). Тако су условно названи неутрални описи породице заступљенији у уџбеницима писаним од 1945-1965. Након овог периода, ауто-

ри поручују да се породице делинквената даду јасно разликовати од оних које су нормалне. Али шта их то разликује?

Судећи по уџбеничкој грађи, ријеч је о породицама које од стабилних одскачу по: структури, материјалном, а неријетко и стамбеном стању, породичним и брачним односима, те родитељским праксама.

Што се структуре тиче, код највећег броја аутора проналазимо да су ове породице структурално непотпуне, односно једнородитељске (Табела 4.). Ипак, детаљна анализа показује да се, када је ријеч о структури породица, она неријетко мијеша са породичном односима! Ево о чему је ријеч. Док се једна четвртина о овом питању не изјашњава, подједнак број (3 или 15%) њих допушта могућност да породице малољетних делинквената буду (чак и) потпуне, али деградиране на специфичан начин. У њима деградација наступа усљед породичних сукоба, размирица, алкохолизма једног или оба родитеља, те проституције (мајке, наравно!).

Табела 4. Какве су породице малољетних делинкватана по структури?

Структура породице делинквената	ф	%
потпуна	3	15
дефицијентна	9	45
квалитат. и квантит. деградирана	3	15
није посебно издвојена	5	25
Укупно	20	100

Даља анализа потврђује претпоставку да су посматране у вриједносном контексту, овакве породице несумњиво друштвено неприхватљиве. Или можда најадекватније дефинисане-доиста деградиране! Тако се показало да највећи број аутора сматра да непотпуност породица настаје као посљедица појава које сасвим јасно, указују на присуство аномије. Ријеч је о: ванбрачности, разводу и напуштању породичног гнијезда од стране једног од партнера. Коначно, да оваква хипотеза и стоји, потврђује уочена изузетно јака статистичка корелација између описа структуре и узрока (не)потпуности породице (Табела 5.).

Табела 5. Узроци (не)потпуности породица малољетних делинквената

Непотпуност је настала због		Породична структура				Укупно
		дефицијентна	деградир. квалит. и квантит.	потпуна	није посебно наглашено	
ванбрачности, развода, напуштања	ф	7	3			10
	%	35	15			50
ратних прилика	ф	1				1
	%	5				5
породица је потпуна	ф			3		3
	%			15		15
није посебно истакнуто	ф	1			5	6
	%	5			25	30
Укупно	ф	9	3	3	5	20
	%	45	15	15	25	100

$$\chi^2=36.148, p=0.000, C=0.802$$

Даље, када смо укрестили следеће једнице анализе: типична слика о породици делинквентата и узроци структуралне (не)потпуности, добили смо изнеђујуће иникативан налаз ($\chi^2=28.952, p=0.049, C=0.769$). Наиме, пронашли смо да су породице ванбрачне дјеце, или пак оне које је један родитељ напустио значајно чешће означене као: разорене, деградирани и/или дефицијентне, дефицијентне и негативне. Насупрот њима, потпуне породице из чијег окриља долазе малољетни делинквенти су окарактерисане блажим епитетима. Оне су само: лоше или социјализацијски немоћне. Што се материјалног стања тиче, показало се да постоји значајно подударане између аутора. Наиме, 70% њих истиче да су породице делинквентата по правилу веома лоше материјално ситуиране. Тек два аутора допуштају могућност да се међу њима нађу и дјеца из добродостојних породица, и то објашњавају у својеврсном идеолошком кључу. Кажу тако: ако је породица сиромашна, разлог томе се крије у неадекватности родитеља, а ако је добродостојна делинквенција дјеце настаје услед ванпородичних (најчешће личних) утицаја (Јашовић, 1978), или пак због ширег склопа друштвених (читај: капиталистичких!) околности које воде ка отуђењу (Хорватић, 1981). Такође, ваља подвћи да нешто више од половине аутора сматра да се узроци економске депривације породице крију и у (не)радним навикама родитеља. Око половине упућује да родитељима мањка радног елана (ријеч је о лијењивцима), или је барем таква склоност изражена код очева, тројица указују да су у нарочитом ризику она дјеца чије су мајке запослене!

Што се стамбене ситуираности породица тиче, о њој пише половине аутора. Наравно, не изненађује да слажу да су стамбене прилике (као уосталом и мате-

ријалне) веома лоше. Иако су неки од наших еминентних стручњака који су се бавили малољетничком делинквенцијом (види: Тодоровић, 1971) посебно истичали етиолошки утицај индустријализације, урбанизације и посљедичних, миграција, чини се да се писци уџбеника нису напajали на овим изворима. Наиме, од шесторице аутора који не занемарују утицај ових тековина савременог живота, тек тројица миграцијама приписује директан утицај на настанак делинквенције.

Такође, ваља подвући да, посматрано у лонгитудиналној перспективи, нема статистички значајних разлика између ставова аутора о структури ($\chi^2=18.963$, $p=0.871$, $C=0.698$), узроцима структуралне дефицијентности ($\chi^2=22.611$, $p=0.706$, $C=0.728$) и материјалном стању породица ($\chi^2=20.238$, $p=0.320$, $C=0.709$). Другим ријечима, могли бисмо рећи да, независно од протока времена, писци уџбеника дијеле мање више идентичне идеје о неким обиљежјима породица малољетних делинквената.

Посебно смо експлорисали слике о родитељима, очевима и мајкама малољетних делинквената. Занимали нас је да ли је могуће издвојити представу о типичном оцу и типичној мајци девијанта, као и шта их то одликује. Основна идеја је била да издвојимо све побројане карактеристике очева и мајки, а потом да их класификујемо у неколико категорија. Уочили смо тако да се обиљежја која се приписују родитељима могу свести на четири теме, од којих се прва односи на личну патологију очева и мајки (алкоголизам, болест), друга се тиче њихове социјалне упадљивости (сколоност нераду, криминалитету, проституцији). Трећа тема се своди на васпитне (запуштање и занемаривање дјецe, недосљедност, неадекватност), а четврта на емоционалне капацитете родитеља (индолентност, хладноћа).

Ево каквима су виђени очеви малољетних преступника. Изненађује да се чак код седморице аутора не проналази ни један опис који би се уклопио у неку од четири наведене теме. Нешто мањи број (шесторица) описују очеве као носиоце личне патологије, васпитно и емоционално неадекватне и социјално упадљиве (Табела 6.).

Табела 6. Да ли су очеви малољетних делинквената „типични“?

Отац малољетног делинквента је	ф	%
нема описа “типичног оца”	7	35
без емоција и васпитног утицаја	3	15
емоционало, васпитно неадекватан, поремећен	4	20
емоционало и васпитно неадекватан, поремећен и социјално упадљив	6	30
Укупно	20	100

Што се мајки тиче, показало се да највећи број аутора (40%) не сматра да је могуће препознати „типичну мајку“ (Табела 7.). Исти број аутора (њих 15%) мајке види као емоционално и васпитно неадекватне, односно и емоционално и васпитно неадекватне, и психички упадљиве. Потоњим одликама петорица аутора додају и социјалну упадљивост, а један сматра да се мајкама може приписати само социјална упадљивост.

Табела 7. А да ли су мајке „типичне“?

Мајка малолетног делинквента је	ф	%
нема описа „типичне мајке“	8	40
социјално упадљива	1	5
емоционално хладна и без васпитног утицаја	3	15
емоционално, васпитно неадекватна, поремећена	3	15
емоционално и васпитно неадекватна, поремећена и социјално упадљива	5	25
Укупно	20	100

На крају, када смо упоредили обиљежја типичних очева и обиљежја типичних мајки, показало се да међу њима постоји значајна статистичка повезаност ($\chi^2=53.125$, $p=0.000$, $C=0.852$). На основу овог налаза сасвим је јасно да оба родитеља малолетног делинквента наликују једно на друго. Па тако уколико је једно од њих и лично и социјално неприлагођено, и друго ће несумњиво имати такве одлике.

Овдје се само по себи намеће питање, шта то овакви типични родитељи пропуштају да ураде за своју дјецу? Да бисмо одговорили на ово питање, анализирали смо ставове аутора о улогама које би требали обављати «нормални» очеви и мајке (Табела 8.). Највећи број аутора се слаже да се од родитеља очекује да: васпитају, пруже узор својим потомцима, жртвују се за њих, али и да их воле, или првенствено да их воле! Од очева се значајно чешће, у поређењу са мајкама очекује да буду узор својој дјечи и да их к томе и васпитају, док се искључиво од мајки очекује да своју дјецу на првом мјесту воле. Даља анализа показује да се родитељске улоге своде неријетко на експресивне (мајке) и инструменталне (очеви). Тако се препоручује да се отац бави васпитањем, као и да је његов социјални углед умногоме одлучујући за развој његових потомака. С друге стране, најзначајнија улога коју жена може обављати је мајчинство, односно њена је улога да његује и жртвује се за своје потомство.

Табела 8. Улоге очева и мајки

Родитељи требају	Отац		Мајка	
	ф	%	ф	%
да васпитају	5	25	9	45
да васпитају и буду узор	7	35	1	5
да васпитају и воле	2	10		
да васпитају, воле, жртвују се	1	5	1	5
првенствено да воле			5	25
није посебно истакнуто	5	25	4	20
Укупно	20	100	20	100

$$\chi^2=44.076, p=0.000, C=0.829$$

Родитељи делинквената се изгледа уопште не уклапају у овакву слику («нормалних»), нарочито када је ријеч о васпитним праксама! Од 20 писаца анализираних уџбеника, само двојица не доносе свој суд о одликама васпитања, док осталих 90% њихове васпитне праксе сматра у најмањем мањкавим. Родитељи су тако представљени као: у васпитном смислу немоћни, неузорни и немоћни, занемарујући, дисциплински недоследни и немоћни. Њихове праксе за резултат могу дати и васпитно кварење и васпитни неуспјех (Табела 9.).

Табела 9. Одлике васпитних пракси родитеља делинквената

Одлике васпитања делинквената	ф	%
занемареност	6	30
неузорност родитеља, васпитна немоћ	2	10
васпитна недоследност и немоћ	5	25
васпитно кварење	1	5
васпитни неуспјех	1	5
није посебно истакнуто	2	10
Укупно	20	100

Слажемо се: посматрамо ли их из ове визуре, неупитно је њихово дефектно дјеловање (Перовић, 1993) на потомство! Родитељи пропуштају да пруже позитиван примјер својој дјечи или пак да их научне скромности, запуштају и/или их напуштају, или их пак друштвени услови упућују да погрешно и искварено васпитавају своју дјецу. Чини се да се у слику о деградираној породици девијаната нарочито уклапају њихови родитељи!

К томе њихов је брак (уколико је уопште заснован, или није прекинут) описан помоћу двију, условно названих релативно поларизованих категорија. Четворица аутора тако не дају никакав опис брачне заједнице, а осталих 80% (ван)брачну заједницу сматра крајње дисфункционалном. Њу прате: 1. свађа,

насиље и напуштање (50%), 2. свађа и насиље (15%), 3. конкуренција родитеља око улога и/или њихова дистанцираност уз уплитање «трећих особа у брак» (15%).

4. Будућност младих делинквената: оптимистична слика?

С обзиром да делинквенција младих представља озбиљан друштвени проблем, занимало нас је какав став аутори имају у погледу могућих животних исхода малолетних преступника, и да ли се исти мијењао током деценија током којих су анализирани учбеници излазили. Што се животних исхода тиче, судећи по ауторима анализираних учбеника, малолетне делинквенте очекује или лоша будућност, или се овим питањем уопште не баве. Тек мали број њих (смао двојица) претпоставља да су и ресоцијализација, а тиме и потенцијално добри животни исходи могућа (Табела 10.). Ови исходи су могући углавном захваљујући раду на ресоцијализацији која би укључивала: друштвене мјере које би биле примјењене на урбанизацијом и миграцијом угрожену, донедавно патријархалну породицу (Давидовић, 1973), те ресоцијализацију којом би се требало бавити како друштво, тако и породица (Хорватић, 1981). С друге стране, аутори који сматрају да су животни исходи делинквената безизоставно лоши, то приписују како неадекватној ресоцијализацији, тако и породичним приликама. Шепаровић (1987) тако наводи да главни разлог даље прогресије делинквентне каријере лежи у негативним породичним приликама. Казује да су узроци оваквог породичног типа разривени и несређени бракови који изискују неку врсту социјалног третмана, као и алкохолизам, дефицијентност и (сексуална) несагласност.

Табела 10. Животни исходи мал. делинквената

Животни исходи мал. делинквената	потенцијално добри	лоши	није посебно истакнуто	Укупно
ф	3	6	11	20
%	15	30	55	100

Када се посебно анализирају носиоци ресоцијализације, независно да ли аутори животне исходе малолетника виде позитивним или пак негативним, добија се интресантна слика. Као актери ресоцијализације препознати су: друштво, у најошпигијем, потом породица и друштво. Затим, посебно је издвојена и ужа социјална средина (породица, школа, сусједство и црква), с једне стране. С друге, неки се залажу да се процес ресоцијализације спроводи првенствено у оквиру институција социјалне заштите и права. Такође, и сама научна сазнања имају шта понудити у овом процесу (Табела 11.).

Табела 11. Актери ресоцијализације

Актери ресоцијализације	ужа социјална средина	породица и друштво	друштво	друштвене институције	није посебно истакнуто	Укупно
Ф	1	1	5	2	11	20
%	5	5	25	10	55	100

С обзиром на налаз да чак 45% аутора сматра да је рад на ресоцијализацији нужан, поставља се питање, зашто тек двојица аутора будућност малољетних делинквата виде као потенцијално добру, док је остали сматрају сигурно лошом, или се тим питањем не баве? Да ли се сама ресоцијализација сматра мањкавом или разлог лежи у нечем другом? Показало се да неки од аутора критикују саме актере ресоцијализације (Маклецов, 1949, Милутиновић, 1969), било да је ријеч о непостојању адекватних служби и институција, или правних рјешења која нису научно фундирана, било да су социјалне прилике и саме особине личности делинкватна непредвидиве (Водопивец и сарадници, 1966).

На крају, ваља примјетити да се ставови аутора по питању животних исхода малољетника ($\chi^2=9.371$, $S=0.565$, $p=0.403$), актера ресоцијализације ($\chi^2=37.949$, $S=0.809$, $p=0.381$) и узрока (не)успјешности ($\chi^2=21.463$, $S=0.719$, $p=0.257$), исте статистички значајно не разликују не зависно од тога када је уџбеника грађа објављивана.

Овај налаз може послужити у прилог тези о мање-више идентичним идејама аутора о етиологији и ресоцијализацији малољетничког криминалитета у уџбеницима који су објављивани током пола вијека. Ту тезу додатно и наравно, посредно, потврђује и налаз о цитираности домаћих и страних аутора у уџбеницима када је ријеч о узроцима криминалитета. Показало се тако да у највећем броју уџбеника (шест), није цитиран ни једног домаћих аутора из области криминологије, што је и разумљиво уколико се у обзир узме чињеница да су два уџбеника писана у вријеме када није било много криминолошке грађе (ријеч је о крају четрдесетих и шездесетим годинама). С друге стране, изненађује да је оваква појава присутна током деведесетих година (код чак четворице аутора). Иако је већи број аутора (од пет до десет, и више од десет) цитиран је у уџбеницима објављеним почетком 21. Вијека, показало се да статистички значајних разлика између писаца уџбеника по том питању нема ($\chi^2=39.431$, $S=0.836$, $p=0.319$).

Такође, ваља уочити да су од домаћих аутора, најчешће цитирана двојица: Милутиновић, на чију се Криминологију позивају четворица, и Младеновић, чи-

ји Увод у социологију породице (1973) наводи пет аутора. Такође, ваља примјетити да су ова двојица аутора цитирана и раних 70-тих, као и данас. Писци уџбеника из криминологије су к томе склони аутоцитирању. Тако један од њих (Јашовић, 1978) у дијелу уџбеника који се бави питањем етиологије малолетничке делинквенције, самог себе цитира чак осам пута !

Што се страних аутора тиче, стоје исти налази. Највећи број аутора (шесторица) се уопште не позива на страну грађу, и то независно од времена у којем је њихов уџбеник објављен ($\chi^2=24.083$, $S=0.766$, $p=0.626$). За разлику од њих, петорица цитирају више од десет страних аутора. Од цитираних, посебно се издваја Хентиг на којег се позивају тројица аутора. Коначно, ваља примјетити да Хентигове идеје имају дугорочан утицај на ауторе са ових простора, нарочито када је ријеч о етиолошким чиниоцима криминалитета. Идентичне узорке и услове, како их назива Хентиг, проналазимо и код Милутиновића (1969), Купчевићке (1982), Перовића (1993), као и код Петровића и Мешка (2003) и Марковићке (2007).

Закључак

Анализом је обухваћено 20 уџбеника из криминологије објављених у периоду после II свјетског рата па до данашњих дана на просторима бивше СФРЈ са циљем да се истраже етиолошки концепти домаћих аутора о етиологији криминалитета, са посебним освртом на генезу малолетничке делинквенције.

Уважавајући при том лонгитудналну перспективну добили смо и прилику да посредно експлоришемо утицај који су једни аутори имали на друге. Што се саме етиологије тиче, стиче се утисак да ова класификација није исцрпна, нити систематична. Неки аутори тако наводе велик број међусобно неискључујућих фактора које смјештају под једну капу, с једне стране. С друге, није занемарљив број уџбеника у којима се проналазе подјеле на опште, посредне и непосредне узроке криминалитета. Ова пракса је нарочито интересантна јер код различитих аутора ова типологија која датира с краја 60-тих налази своје мјесто, независно од протока времена и друштвене реалности коју би ваљало уважавати. И поред овог, примјетан је један интересантан тренд – када се етиолошке теме подјеле на личне, макро и микросоцијалне, и посматрају у лонгитудиналној перспективи, уочавају се значајне разлике међу њима. Па тако, личне теме доминирају до краја 70-тих, а након тог периода се намеће интегративни приступ који укључује личне, макро и микро чиниоце.

Даље, показало се да је породица препозната и издвојена као посебан фактор криминалитета у једном броју уџбеника. Такође, породицу на исти начин класификује велик број аутора, који се, к томе, позивају или чешће угледају на

једну од првих типологија породице коју даје Милутиновић још 1969. По овој типологији, породица је дефинисана као непосредни микрочинилац криминалитета.

Анализа је показала да постоји неколико типова породица делинквената. Заправо, ријеч је о једном породичном типу којем различити аутори дају тек другојачији назив. Па тако било да су препознате као: лоше, поремећене, деградиране и/или дефицијентне, или пак социјализацијски немоћне, све су друштвено упадљиве, лишене позитивног утицаја. Ове породице су без изузетка сиромашне и структурално дефицијентне, због раздвајања, напуштања или развода родитеља. Као и у опису породичног типа, и у случају родитеља, више од половине аутора се слаже да је ријеч о психопатолошки и друштвено упадљивим личностима, који не могу адекватно функционисати у родитељским улогама. Очеви су тако хладни, најчешће физички дистанцирани, склони алкохолизму и криминалним дјелима. И мајке дијеле исте одлике, с том разликом што се њихова социјална упадљивост исцрпљује не у криминалу, већ у склоности ка промискуитету. Ови родитељи пропуштају да обаве бројне родитељске и полно одређене улоге. Очеви тако занемарују, не пружају позитивне примјере својој дјечи, док мајке испољавају недовољно љубави и васпитног уплива. У општу слику о породици и родитељским улогама уклапа се и опис (ван)брачне заједнице родитеља. Ријеч је о дисфункционалном партнерству, праћеном физичком и вребалном агресивношћу, међусобном конкуренцијом и склоности ка «аферама»!

Питањем будућих животних исхода младих који потичу из оваквих породица највећи број аутора (преко половине) се не бави. У складу са оваквом антиципацијом будућности је и налаз да се највећи број аутора посебно не бави питањем ресоцијализације делинквената. Остали као актера у овом процесу најчешће наводе друштво, па се стиче утисак да је одговорност за (не)успјех ресоцијализације делегиран широј социјалној средини. Најчешће дијеле мишљење да је ресоцијализација неуспјешна јер недостају адекватне институције и научно фондирани принципи ресоцијализације и правних рјешења.

Налаз да се код великог броја аутора помиње мање-више идентична етиологија криминалитета, као и да је породица препозната као битан етиолошки фактор је показао да је у, лонгитудиналној перспективи посматрано, утицај идеја појединих аутора итекако значајан. У том смислу посебно се истиче Милутиновићева Криминологија (1969), коју цитирају у свим уџбеницима са простора бивше СФРЈ, уз изузетак уџбеника написаних у Хрватској почетком 20-ог вијека, те Словеније. У разлоге ненавођење Милутиновићеве Криминологије у новијој хрватској литератури (иако је прије ратних догађаја на просторима бивше СФРЈ извршила велики утицај и на ауторе у тој Републици) није лако објаснити. Они могу лежати или у чињеници да аутори са наведених простора сами себе виде као неприкосновене стручњаке у својој области, или постоји нека врста обостраног

прећутног бојкота. Што се уденика објављеног у Љубљани тиче, Милутиновић није цитиран из простог разлога: написан је готово двадесет година прије Милутиновићеве Криминологије. Такође, примјетан је и занимљив тренд самопромоције. Наиме, неки од аутора уџбеника су итекако склони ауоцитирању.

Сумирани, налази да се етиологија криминалитета перципира на идентичан начин од краја 60-тих па до данашњих дана на простору готово свих бивших република СФРЈ може бити разматран на два начина. Прије свега, могли бисмо, у најпозитивнијем смислу закључити да је један од првих, и мора се рећи, неприкосновених ауторитета у области Криминологије, пронашао универзалну формулу којом је могуће адекватно објаснити узроке криминалитета. Остали су наставили да га слиједе. Друго објашњење ове појаве се своди на прихватање дате типологије не због њене оригиналности и адекватности, већ усљед мањка научне радозналости. Оваквој пракси се могу приписати бројне методолошке замјерке – у првом реду, некритичност и мањак објективности (Милић, 1978).

Такође, неопходно је указати, и поред тога што најчешће кориштена класификација етиолошких фактора носи (интегративна) обиљежја тзв. опште теорије о криминалитету (види: Agnew, 2005) која се у данашње вријеме нашироко промовише у криминологији и сродним областима, да тако постављена не даје прилику да се размишља о постојећем друштвеном контексту. Ево на шта мислимо. Међу етиолошким факторима који се наводе и данас се подвлаче тзв. идејно политички фактори (Мешко, Петровић, 2003), о којима су писали и Милутиновић (1969), критици подвргавајући капиталистичко друштвено уређење, као и Хорватић (1981) који их препознаје као опште друштвене увјете човјечанства. Породична дисфункционалност, а нарочито развод и напуштање су посебно апострофирани у читавом посматраном периоду. Ипак, треба подсјетити да су се породичне форме у значајној мјери промјениле под утицајем друштвених (макро) догађаја, и да данас у односу на крај 60-тих, не можемо на исти начин третирати «нормалност» породичне структуре.

Даље, крајње је упечатљива идеја аутора о типичној породици и типичним родитељима малољетог делинквента. Јасно је да се ради о породицама које су суштински идентичне, а које слове за сиромашне и дисфункционалне и у домену брачних релација и родитељских компетенција. Оваква породица је значајно другачија од, како је неки аутори (Хорватић, 1981) називају позитивне («нормалне»). Коначно, и имена под којима је препозната, носе вриједносна одређења. Ријеч је о деградираној, дефицијентној, поремећеној, лошој породици! Родитељи су такође и лично и социјално упадљиви: зависници и промискуитету склони нерадници.

Вођени овим налазима, питамо се шта оваква слика о породици делинквента поручује? Чини се да је одговор једноставан. По нама, аутори анализираних

уџбеника поручују да се типични делинквенти даду препознати. Ријеч је о малољетницима из нижих класа, чији су родитељи и сами упадљиви. Ипак, било би тешко дати одговор на питање, да ли се класна припадност у овом случају повезује (и) са мањком родитељских компетенција. Ипак, сасвим је извјесна родитељска немоћ и незаинтересованост да своје потомске социјализују по жељеном друштвеном обрасцу!

На крају, остало нам је да се осврнемо на неке методолошке мањкавости ове студије. Оне се у првом реду тичу начина одабира и обухвата анализираних уџбеничке грађе. Анализом смо обухватили уџбенике из области криминологије који су евидентирани у узајамној библиотечкој позајмници (COBISS) чиме смо можда изоставили оне, нарочито старијег датума, који се у овој бази не налазе, с једне стране. С друге, овај недостатак је донекле анулиран чињеницом да су највјероватније уџбеници који су чешће у употреби у настави и евидентирани. Ипак, остаје отворен проблем да, осим неколицине уџбеника из ове области, да су нам недоступна грађа објављивана након распада СФРЈ на просторима бивших република.

И поред ових мањкавости, резултати анализе указују на типичну слику која се презентује у наставној грађи, и то не само о етиологији криминалитета, већ и о породицама малољетних делинквената као једном од узрочних чинилаца. Посматрамо ли уочено у нешто другачијој димензији, могли бимо хипотезирати да се будућим стручњацима којима ће сазнања из криминологије бити неопходна у обављају професије, намеће један, готово искључујући, научни поглед на делинквенцију младих. Ово свакако отвара читав низ нових питања: о оправданости постојећих типологија, о (изостанку) научног кривичности, систематичности и провјерљивости, и коначно, о импликацијама таквих научно фондираних слика на праксу.

ЛИТЕРАТУРА:

- Agnew, R. (2005). *Why Criminals Offend? A General Theory of Crime and Delinquency*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Арнаудовски, Љ. (2007). *Криминологија*. Штип: 2-ари Август С.
- Bartol, R.C, M.A Bartol (2005). *Criminal Behaviour*. New Jersey: Pearson Publishing, Inc.
- Бошковић, М. (1995). *Криминологија и социјална психологија*. Нови Сад: Матица српска.
- Бранковић, С. (2008). Метод анализе садржаја. *Српска психолошка мисао* 1-2 (20): 53-70.
- Cassel, E., A.D. Bernstein (2007). *Criminal Behavior*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

- Чубински, М. (1937). *Криминална психологија*. Београд: Геца Кон А.Д.
- Давидовић, Д. (1973). *Криминологија*. Скрипта, Београд: Виша школа унутрашњих послова у Београду.
- Derenčinović, D., A.M. Getoš (2008). *Uvod u kriminologiju*. Zagreb: Pravi fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Dugale, R. (1877): *The Jukes: A Study in Crime, Pauperism and Heredity*. New York: Puntam.
- Елиот, М. (1962). *Злочин у савременом друштву*. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Finley, L. (2007). *Encyclopedia of Juvenile Violence*. Westport, Connecticut, London: Greenwood Press.
- Glueck, S. (1962). *Family Environment and Delinquency*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Haralambos, M. (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
- Hentig, fon H. (1959). *Zločin: uzroci i uslovi*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Horvatić, Ž. (1981). *Elementarna kriminologija*. Rijeka, Zagreb: Liburnija, Školska knjiga.
- Игњатовић, Ђ. (1992а). *Криминологија*. Београд: Номос.
- Игњатовић, Ђ. (1992б). *Криминологија*. Београд: Номос.
- Игњатовић, Ђ. (2010). *Теорије у криминологији*. Београд: Досије.
- Јашовић, Ж. (1978). *Криминологија малолетничке делинквенције*. Београд: Научна књига.
- Јелић, И. (1934). *Заштитна одређених осуђеника и малолетника*. Београд: Посебна издања здруштва за заштиту ослобођених осуђеника и малолетника.
- Каљевић, М. (1972). Неке могућности примене анализе садржаја. *Социологија* 2: 215-229.
- Константиновић Вилић, С., В. Николић-Ристановић (1992а). *Основи криминологије*. Ниш: Сирис.
- Константиновић Вилић, С., В. Николић-Ристановић (2003б). *Криминологија*. Ниш: Правни факултет.
- Курчевић, Р. (1982). *Криминологија*. Сарајево: Svijetlost.
- Љубићић, М. (2011). *Porodica i delinkvencija*. Beograd: Čigoja.
- Маклесов, А. (1947). *Uvod v kriminologijo s posebnim ozirom na kriminalno politiko*. Ljubljana: I obči del.
- Марковић, И. (2007). *Основи криминологије*. Бања Лука: Правни факултет.
- Милић, А. (2001). *Sociologije porodice: kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja.
- Milić, V. (1978). *Sociološki metod*. Beograd: Nolit.
- Милутиновић, М. (1969). *Криминологија*. Београд: Просвета.
- Младеновић, М. (1968а). *Социологија породице*. Београд: Просвета.
- Младеновић, М. (1973б). *Увод у социологију породице*. Београд: Савремена администрација.
- Николић, З. (2000). *Криминологија са социјалном психологијом*. Београд: Народна књига.
- Перовић, К. (1993). *Криминологија*. Никшић: НИП Универзитетска ријеч.
- Пешић, В(есна), И. Јанковић (1988). *Друштвене девијације: криминологија социјалне психологије*. Београд: Научна књига.
- Пешић, В(укашин) (1981). *Криминологија*. Титоград: Универзитет Вељко Влаховић.
- Petrović, V., Meško, G (2004). *Kriminologija*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Čajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija*. Zagreb: Naknadni zavod Globus: Edukacijsko-rehabilitacioni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Stojak, R. (1990). *Metoda analize sadržaja*. Sarajevo: Instituta za proučavanje nacionalnih odnosa.
- Sutherland, H.E. (1959). *The Professional Thief. By Professional Thief*. Chichago: University of Chichago.

- Šerapović, Z. (1987). *Kriminologija i socijalna patologija*. Zagreb: Narodne novine.
- Таховић, Ј. (1946). *Криминалоџија*. Београд: Издање Одбора за објављивање предавања на Правном факултету.
- Тодоровић, А. (1971). *Услови и узроци малолетничког кривичног понашања у урбаним и руралним срединама*. Београд: Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Институт за друштвене науке.
- Томановић, С. (прир.) (2004). *Социолоџија дејинствена: социолошка хрестоматија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Веснић, М. (1890). *Кривична одговорност у светлу данашње науке*. Београд: Краљевска администрација.
- Vodopivec, K., M. Kobal, Lj. Bavcon, V. Skalar (1966). *Kriminologija*. Zagreb: Narodne novine.
- <<http://www.ff.uns.ac.rs>> 20. 8. 2011.

Milana Ljubičić
University of Belgrade
Faculty of Philosophy

Summary

FAMILY AND DELINQUENCY: TEXTBOOKS ANALYSIS OF FAMILY INFLUENCE ON THE JUVENILE DELINQUENCY

In this paper we are dealing with analysis of the typology of crime causes, with particular reference to the position of the family in the etiology of juvenile delinquency. Our intention was to, by using the so-called mixed content analysis of criminology textbooks; determine the topics of crime patterns, and the typical family characteristics of juveniles pushed into delinquency. On the other hand, the need to consider the influence of the ideas presented by some textbooks authors to their followers appeared to be of particularly importance in a longitudinal perspective. Analysed were 22 textbooks published between 1945-2010 in the former SFR of Yugoslavia and also the Republics that emerged after disintegration of the SFRY. The analysis showed that the significant number of textbooks follow identical pattern of etiological factors which reflects mutual influence of authors on one another. Also, considering the causes juvenile delinquency we noticed that the family takes up a special position. In addition, families of delinquents, regardless of the name under which it is recognized and almost without exception, carry a socially unacceptable "degraded" character. These findings have opened a number of issues related to certain aspects of the scientific base for the existing typologies (e.g., objectivity and verifiability), and the implications that "scientific image" has had on the practical involvement of experts whose professions require knowledge of criminology.

Keywords: *books, criminology, content analysis, delinquency*